

Ὁροπέδιο

Καλοκαίρι 2007

Τιμή: 10,00 €

#3

Γράφουν: Μιχάλης Πιερῆς, Τάσος Πορφυρης, Ἀλέξανδρος Βαναργιωτής, Πολύκαρπος Πολυκάρπου, Γιώργος Κεντρωτής, Σωτήρης Σαράκης, Ἀνδρέας Φουσκαρίνης, Σοφία Κολοτούρου, Δημήτρης Κανελόπουλος, Μαρὼ Τριανταφυλλοῦ, Σωτήρης Παστάκας, Κώστας Σοφιανός, Βασίλης Λαλιώτης, Νίκος Χειλαδάκης

Μιὰ συζήτηση
μὲ τὸν
Βασίλη Κατσικονούρη

Σελίδες
γιὰ τὸν Ἡλία Χ.
Παπαδημητρακόπουλο

Γιώργος Αράγης

Ἐκλεκτὲς συγγένειες

Ἀναζητώντας θέμα για τὸ ἀφιέρωμα τοῦ Ὀροπέδιου στὸν Ἡλία Παπαδημητρακόπουλο, θυμήθηκα μιὰ παλιότερη, ἥσσονος σημασίας, ἀπορία μου. Ἀπὸ κάποια χρονικὴ στιγμή καὶ μετὰ, εἴτε διάβαζα κείμενα τοῦ Ἡλία εἴτε ἔφερνα στὸ νοῦ μου τὸ ἔργο καὶ τὸν ἄνθρωπο, ἄρχισε νὰ ἀναδύεται στὸ περιθώριο τῆς σκέψης μου ἓνα ψιλοερώτημα. Ἐνα ἐρώτημα, θὰ ἔλεγα, τρίτης ἢ τέταρτης κατηγορίας, τέτοιο πού δὲν φαινόταν νὰ ἔχει ἰδιαίτερη σημασία — περισσότερο τυπικὸ παρά οὐσιαστικὸ. Πάντως, ὅσο διακριτικὰ κι ἂν στεκόταν παράμερα, ἄλλο τόσο μὲ τὸν καιρὸ ἔδειχνε σταθερὸ κι ἐπίμονο. Ἔτσι αὐτόματα κάποτε πρόβαλε πιὸ συνειδητὰ ὡς αἴτημα πού γύρευε ἀπάντηση. Τὸ ἐρώτημα ἦταν τὸ ἐξῆς: πὼς συμβιβάζεται ἡ ἔντονη προσήλωση τοῦ Παπαδημητρακόπουλου σὲ ρηξικέλευθους, ὑπερμοντερνιστὲς πεζογράφους σὲ σχέση μὲ τὴν ἀρκετὰ συντηρητικὴ μορφή τῶν κειμένων του; Ἡ ἀρχὴ ἔγινε ἀπὸ συγκεκριμένους περιπτώσεις. Ἀπὸ νωρὶς ὁ Ἡλίας εἶχε δείξει κάτι περισσότερο ἀπὸ ἀπλὸ ἐνδιαφέρον γιὰ πεζογράφους ὅπως ὁ Πεντζίκης, ὁ Σκαρίμπας καὶ ὁ Καχτίτης. Ἐντονη ὑπῆρξε ἐπίσης ἡ ἐπιθυμία του νὰ τοὺς γνωρίσει ἀπὸ κοντὰ, τοὺς δύο πρώτους τουλάχιστο, μιὰ καὶ ὁ Καχτίτης ἀπὸ τὸ 1956 ζοῦσε στὸν Καναδὰ καὶ πέθανε νωρὶς (1970). Ἄς σημειωθεῖ ἀκόμα ὅτι γιὰ τοὺς δυὸ ἀπὸ τοὺς τρεῖς (Σκαρίμπα, Καχτίτη) ἔγραψε τὸ λῆμμα τους στοὺς οἰκειοὺς τόμους τῆς πεζογραφικῆς ἀνθολογίας τῶν ἐκδόσεων Σοκόλη. Τὸ δικό μου λοιπὸν ἐρώτημα ξεκίνησε ἀπὸ τὸ ἔντονο, τὸ παθιασμένο θὰ ἔλεγα, ἐνδιαφέρον πού ἔδειχνε ὁ Παπαδημητρακόπουλος γι' αὐτοὺς τοὺς τρεῖς πεζογράφους, ἐνῶ ὁ ἴδιος υἰοθετοῦσε μιὰ κλασικίζουσα, μετριοπαθῆ, μοντερνιστικῆς ἔστῳ ἀπόκλισης, μορφή στὰ δικά του πεζογραφήματα. Τὸ ἐρώτημα αὐτό, ὅπως εἶπα, ἀπλῶς λάνθανε ἀρχικά, ἀλλὰ σιγὰ σιγὰ ἦρθε στὴν ἐπιφάνεια κι ἐκεῖ κάπως «κόλλησε». Κατὰ τὸν ἴδιο βαθμιαῖο τρόπο, μὲ τὸν καιρὸ, πῆρε καὶ σημασία πὸ ἀρχικά δὲν εἶχε.

Μὰ γιατί τάχα, ἔλεγα ταυτόχρονα, θὰ πρέπει σώνει καὶ καλά νὰ ἔχει σχέση, ἢ στάση τοῦ Παπαδημητρακόπουλου ἀπέναντι στοὺς συγκεκριμένους πεζογράφους, μὲ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ἔργου του; Ἐτερον ἐκάτερον. Ἄρα θέμα δὲν ὑπάρχει. Ὅμως μιὰ τέτοια ἀπάντηση

δὲν ἀξαφάνιζε τὸ ἐρώτημα, τὸ ὁποῖο ἔτσι μετατοπιζόταν σὲ ἄλλο ἐπίπεδο. Κατὰ τρόπο μάλιστα πὺν ἔβγαине πλάγια ἐνισχυμένο: *μὰ δὲν ὑπάρχει τίποτε πὺν νὰ δικαιολογεῖ αὐτὴ τὴ σχέση;* Βέβαια ὅλα αὐτὰ ὡς συλλογισμοὶ αὐτόματοι περισσότερο καὶ ὄχι τόσο συνειδητοὶ κι ἐπίμονοι. Τὸ πράγμα ὡστόσο εἶχε τὴ δική του «περιθωριακή» ἐξέλιξη. Ὁ Πεντζίκης καὶ ὁ Σκαρίμπας ἦταν πεζογράφοι, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ ποιητὲς μὰ καὶ εἶχαν γράψει ποιήματα. Θὰ μπορούσε ὅμως νὰ πει κανεῖς, χωρὶς νὰ βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, ὅτι παρέμειναν ποιητὲς ἀκόμα καὶ ὡς πεζογράφοι. Ὁ Καχίτσης βέβαια δὲν ξέρουμε νὰ ἔχει γράψει στίχους, ὡς πεζογράφος ὡστόσο δὲν φαίνεται νὰ ὑστερεῖ σὲ ποιητικὸ αἶσθημα ἐναντι τῶν προηγούμενων. Ἴσως καὶ νὰ ὑπερέχει. Ἔχουμε συνεπῶς τρεῖς ιδιόρρυθμους καὶ τόσο διαφορετικούς μεταξὺ τους πεζογράφους, πὺν συναντιοῦνται, πέρα ἀπὸ τὸν ὑπερμοντερνισμό τους, στὸν ποιητικὸ, ἂν μπορῶ νὰ τὸν πῶ ἔτσι, χημισμὸ τοῦ ἔργου τους. Δὲ θὰ μπορούσε ἄραγε νὰ βρίσκεται ἐδῶ πέρα τὸ μυστικὸ τῆς ἔλξης πὺν ἄσκησαν καὶ ἀσκοῦν οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ στὸν Παπαδημητρακόπουλο; Ἔτσι μὲ ἓνα ἄλλο ἐρώτημα ἔμοιαζε νὰ παίρνει τέλος ἡ μικρὴ ἱστορία τῆς ἀρχικῆς ἀπορίας μου. Γιατί, ἂν δὲν κάνω λάθος, αὐτὴ ἡ ἀπάντηση ἦταν πὺν λάνθανε στὸ ἀρχικὸ ἐρώτημα γιὰ τὴ στάση τοῦ Παπαδημητρακόπουλου ἀπέναντι στοὺς τρεῖς πεζογράφους. Τὸ γεγονός δηλαδή ὅτι τὸ ἔργο του διαπνέεται ἀπὸ ποιητικὴ διάθεση παρόμοια μὲ τὴ διάθεση πὺν διαπνέεται καὶ τὸ ἔργο ἐκείνων. Ἡ ἄποψη αὐτὴ ἐνισχύεται ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπὸ τὴ διαπίστωση ὅτι ὁ Παπαδημητρακόπουλος ἔδειξε ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον καὶ γιὰ ὀρισμένους ἄλλους πεζογράφους (Παπαδιαμάντη, Ἰωάννου, Μηλιῶνη). Πεζογράφους λιγότερο μοντερνιστικούς ἀπὸ τοὺς προηγούμενους ἢ καί, προκειμένου γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη, καθόλου. Οἱ δυὸ ὡστόσο ἀπὸ τοὺς τρεῖς (Παπαδιαμάντης, Ἰωάννου) ἔχουν ἀφήσει ὑπολογίσιμο ποιητικὸ ἔργο, ἐνῶ ἡ πεζογραφικὴ τους δουλειὰ παρουσιάζει αἰσθητὸ ποιητικὸ ἔρμα. Ὁ τρίτος, ὁ Μηλιῶνης, ὅπως καὶ ὁ Καχίτσης, δὲν ἔχει γράψει ποιήματα. Ἀνήκει ὅμως στοὺς πεζογράφους πὺν δὲν λείπει ἡ ποιητικὴ διάσταση ἀπὸ τὸ ἔργο τους. Συνολικὰ λοιπόν, ἔχουμε τουλάχιστο ἕξι πεζογράφους¹ οἱ ὁποῖοι, πέρα ἀπὸ ζητήματα σχολῆς ἢ τεχνοτροπικοῦ προσανατολισμοῦ, δακρύνονται γιὰ τὴν ποιητικὴ πτυχὴ τοῦ ἔργου τους. Πτυχὴ ἀπὸ τὴν ὁποία διακρίνεται ἐπίσης τὸ ἔργο τοῦ Παπαδημητρακόπουλου, ἐνῶ, ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος, ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας ἔχει δείξει ὅτι «πελάζει» πρὸς αὐτοῦς.

Κανονικὰ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχα σκεφτεῖ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ὅτι, ἂν ὄχι τὸ μοναδικό, πάντως ἓνα στοιχεῖο, πὺν πήγαινε τὸν Παπαδημητρα-

κόπουλο πρὸς τοὺς παραπάνω συγγραφεῖς, ἦταν ἡ δική του ποιητικὴ ἰδιοσυγκρασία. Καὶ λέω κανονικά θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ εἶχα σκεφτεῖ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, γιατί ἡ διάγνωση τῆς ποιητικῆς του διάστασης εἶχε γίνει ἀπὸ πολύ νωρίς. Ὅταν μάλιστα, ἀφοῦ καθυστερημένα ἔγινε ὁ παραπάνω συσχετισμός, κοίταξα νὰ δῶ τίς σημειώσεις πού εἶχα στὰ περιθώρια καὶ στὸ τέλος τῶν κειμένων του —κάτι πού συνηθίζω νὰ κάνω στὰ ἔργα πού διαβάζω—, ἡ αὐτοψία ἐπαλήθευε αὐτὸ πού περιμένα: στὸ τέλος τῶν βιβλίων βρίσκονταν σημειωμένοι ἀριθμοὶ σελίδων μὲ τὴν ἔνδειξη: «ποίηση». Καὶ μέσα στὰ κείμενα τῶν σελίδων αὐτῶν, ἦταν τραβηγμένες γραμμὲς στὸ περιθώριο, δείχνοντας τὴν ἔκταση τῶν κομματιῶν πού ἀνταποκρίνονταν περισσότερο στὸ συγκεκριμένο χαρακτηρισμό. Ἀπὸ μιὰ τέτοια σημείωση ἀντιγράφων παρακάτω ἔνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ κείμενο «Α/Π «Ἐλένη»», πού βρίσκεται στὴ συλλογὴ *Ροζαμουίνδη*. Ἀναφέρεται στὸν πρώτο δύσκολο καιρὸ τῶν πρωτοετῶν στὴ Στρατιωτικὴ Ἱατρικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης — ὁ συγγραφέας χρημάτισε τρόφιμος τῆς Σχολῆς αὐτῆς. Τὸν καιρὸ πού τὸ καψόνι πήγαινε σύννεφο καὶ τὰ πρωτάκια τὰ εἶχαν χαμένα...

«Πέρασαν οἱ πρώτες ἐβδομάδες. Ἐτοιμαζόμαστε γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο. Μᾶς ἔδωσαν ὅπλα καὶ ἀρχίσαμε νὰ μπαίνομε σκοποὶ τῆ νύχτα. Πού καὶ πού βγαίναμε καὶ περίπολο, σὲ κάτι ρέματα ἐκεῖ κοντά, ἄν καὶ ὁ Ἐμφύλιος εἶχε ἀπὸ μῆνες τελειώσει.

«Τότε εἶναι πού ἀρχίζει ἐκείνη ἡ περίεργη, μυστικὴ καὶ ὀλότελα ἐξουσιαστικὴ σχέση μὲ τὸ ὄπλο. Τῆ νύχτα στὴ σκοπιὰ τὸ κρατούσαμε σφιχτά, σὰν φίλο καὶ σὰν ἐρωμένη. Νιώθαμε μιὰ ἔξαρση, μιὰ αὐτοπεποίθηση, κάποια ὑπεροψία. Μιὰ γλυκεῖα καταφυγὴ. Τυφέκιο Ἐνφιλντ Νο 2. Ἐξουσία τοῦ δεσμεῖν καὶ λύνειν, ξαφνικά. Μέσα ἀπὸ τὴν ἀαστράπτουσα κάννη του, παραμορφωμένες οἱ διαστάσεις τοῦ κόσμου. Λύσεις τελεσίδικες καὶ ἄμεσες. Πόσοι τὸ χρησιμοποίησαν, πόσους ἔσωσε, πόσους ἐξαπέστειλε. Τὸ πρῶτ' παραδίναμε στὸν ἀρχιφύλακα τίς σφαίρες.»

Ὅρισμένες φράσεις ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα συνδέονται μὲ τὴν δραματικὴ συνέχεια. Ὅμως κι ἔτσι, ἡ νυχτερινὴ περίπλυξη τοῦ σκοποῦ μὲ τὸ ὄπλο καὶ οἱ προεκτάσεις πού παίρνουν τὰ αἰσθήματα καὶ οἱ σκέψεις του, ἀπὸ τὴν ἄποψη πού τὸ παραθέτω, εἶναι ἀρκετὰ δηλωτικά. Ἀντιγράφω ἀκόμα ἕνα μικρὸ ἀπόσπασμα. Εἶναι ἀπὸ τὸ σύντομο ἀφήγημα «Ὀνειρο στὸ κύμα»,² πού βρίσκεται στὴ συλλογὴ *Θερμά θαλάσσια λουτρά*.

«Στὸ νησι εἶναι ὥραϊα. Τὸ ἀπομεσήμερο, πού ἡ ζέστη φουντῶνει κι ὁ κόσμος κοιμάται, παραμένω στὸ γυαλό. Μὲ νανουρίζει τὸ

ἤρεμο κύμα καὶ καθὼς ὁ ἥλιος κατακαίει καὶ τσουρουφλίζει τὰ πάντα, γίνεται μιὰ περίεγη σιγή. Ἀπόμακτρα ἀκούγεται ὁ ρυθμικὸς ἦχος ἀπὸ τὸ μοτοράκι, πὺν μεταφέρει ψαράδες, ἢ παραθεριστές. Ὁ ἦχος σιγὰ σιγὰ δυναμώνει, ἀλλὰ μοιάζει κούφιος, ἢ ἄδειος καὶ γρηγόρα σβήνει, ὅπως χάνονται καὶ τὰ πανιά ἀπὸ τὰ μικρὰ πλεούμενα, πὺν κάθε τόσο διασχίζουν τὴ θάλασσα. Γλαρώνω, τότε, ἀπὸ τὴ ζέστη καὶ τὸ φῶς καὶ φαντάζομαι ἓνα τεράστιο ἄσπρο κοχύλι, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀναδύομαι, ἐξερχόμενος αἰσιόδοξος καὶ καθαρὸς ἐκ τῶν κυμάτων, ὄρμιος τώρα νὰ ἀρχίσω τὴ ζωὴ μου. Ἔχω ξεκαθαρίσει τοὺς στόχους μου καὶ τὰ ἰδανικά μου καὶ ἐργάζομαι ἀμέσως καὶ ξεκάθαρα γι' αὐτά, προκαλώντας τὴν ἀνεπιφύλακτη ἐκτίμηση ὄλων. Οἱ σύντροφοι μὲ ὑπολήπτονται καὶ μὲ ἀγαποῦν, ἀκόμα καὶ ἐκεῖνοι πὺν εἶναι ἀπλῶς γνωστοί μου μὲ ξέρον καλὰ, κι οὔτε πὺν τοῦ περνάει κανενὸς ἀπὸ τὸ μυαλὸ νὰ θέσει ἐν ἀμφιβόλῳ τίς προθέσεις μου.

Μετὰ πὺν συνέρχομαι, βλέποντας τί αἰσθήματα ἐμπνέω στοὺς ἄλλους, καθὼς καὶ τὸ τί ἀφήνω πίσω μου, νιώθω μεγάλη βαρυθυμιά. [...]

Ἀποσπάσματα μὲ ποιητικὸ ὑπόστρωμα θὰ μπορούσα νὰ παραθέσω πολλά. Δὲν χρειάζονται. Καλύτερα διαφαίνεται ὁ ποιητικὸς συντελεστής στὰ γραφτὰ τοῦ Ἡλία μέσα ἀπὸ τὰ πλήρη κείμενά του, καθὼς ἐπίσης μέσα ἀπὸ ὁλόκληρο τὸ πεζογραφικὸ ἔργο του.

Τελειώνοντας, θέλω νὰ πῶ ὅτι σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν ἀπορρέει ἐδῶ τὸ ποιητικὸ στοιχεῖο ἀπὸ γλυκερές, εἰδυλλιακές ἢ ἐξιδανικευμένες καταστάσεις. Βρισκόμαστε μακριὰ ἀπὸ τέτοια ἐδάφη. Ἀκόμα κι ὅταν δίνονται εὐφρόσυνες στιγμές ἀκολουθεῖ τὸ δράμα, ὅπως συμβαίνει ὕστερα ἀπὸ τὸ πρῶτο ἀπόσπασμα, ἢ ἡ ἀπογοήτευση, ὅπως συμβαίνει στὸ δεῦτερο ἀπόσπασμα, ἢ, ἄλλοῦ, ἄλλης μορφῆς ἀνατρεπτικὴ ἐξέλιξη. Χαρακτηριστικὸ τοῦ Παπαδημητρακόπουλου εἶναι τὸ ὅτι σκύβει πάνω ἀπὸ καταστάσεις πὺν «πονᾶνε» καὶ τίς δίνει μὲ ἀπέριττη ἐκφραστικὴ ἐπάρκεια. Εὐαίσθησία καὶ ἀνθρωπιὰ ἐκφρασμένες μὲ λιτὴ ἐνάργεια: ἀκριβεῖς περιγραφές, ζυγισμένες εἰκόνες, ὀργανικοὶ συνειρμοί, μετρημένες ὑπαινικτικὲς ἀναφορές... Δὲν εἶχε ἄδικο ὁ Ἀλέξανδρος Κοτζιάς νὰ τὸν χαρακτηρίσει «λεπτοουργὸ καλλιτέχνη».³

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Θὰ μπορούσαν ἴσως νὰ προστεθοῦν κι ἄλλοι, ὁ Κοσμᾶς Πολίτης λ.χ. ἢ ὁ Ἐ.Χ. Γονατᾶς.

2. Αὐτοσαρκαστικὴ μᾶλλον ἀναφορὰ στὸ ὁμότιτλο πεζὸ τοῦ Παπαδιαμάντη.

3. Ἀλέξανδρος Κοτζιάς, «Ὁ πεζογράφος Ἡλίας Χ. Παπαδημητρακόπουλος», περιοδικὸ *Γράμματα καὶ Τέχνες*, τεύχος 62, 1991, σ. 32.